

*A SZÉKELYFÖLDI UNITÁRIUS
EGYHÁZKÖZSÉGEK SZEREPKÖREI
AZ ÁLLAMSZOCIALIZMUSBAN
(1945-1965)*

Pál János

Egyház szerepe 1945 előtt

Korszakok:

16-19. század: valláserkölcsi, oktatói/nevelői szerepkör

19. század közepétől: szociális és nemzetépítő szerep
(1841. évi korondi zsinat: magyar nyelvű oktatás bevezetése az unitárius iskolákba)

20. század: Trianon – társadalom- és gazdaságszervező, valamint érdekvédő szerep felerősödése illetve megjelenése (nemzeti szempontok kiemelt jelentősége)

- 1940-1944 között fokozódik a „nemzetvédő”/fajvédő szerep

Intézményrendszer/társadalmi beágyazottság 1945 előtt

- *iskolahálózat*: elemi- és középiskolák, Gazdasági Iskola, Unitárius Teológiai Akadémia
- *egyház-társadalmi szervezetek*: Dávid Ferenc Egylet, DFE Ifjúsági Köre, Unitárius Nők Szövetsége, Unitárius Lelkészkör, Unitárius Irodalmi Társaság, Berde-Bizottság
- *egyházi irodalom*: Keresztény Magvető, Unitárius Közlöny, Unitárius Naptár, könyvek
- *Felekezeti Tanács* – érdekvédelem, érdekérvényesítés
- *Angol-amerikai kapcsolatok* – érdekvédelem, segélyezés
- *Politikai szerepvállalás* – érdekvédelem, érdekérvényesítés

Egyházi stratégia 1945 után

2 cél: folytonosság, tevékeny társadalmi szereplőnek maradni

- *iskolák számának növelése* – jogi és anyagi garanciák megszerzése (Unitárius Ipari Leányliceum)
- *Vallásos élet újjáélesztése, megreformálása* – szószékcsere, bibliaórák, zarándoklatok, regionális jellegű egyházi ünnepek szervezése, liturgia reformja
- *Egyháztársadalmi szervezetek újjászervezése* – egyleti élet beindítása
- *Egyházi irodalom* – fenntartás, illetve újraindítás (KM, UK, Usz)
- *Politikai élet befolyásolása* – egyházi személyek, vagy egyházat képviselő személyek bejuttatása a közigazgatásba, törvényhozásba, MNSz-be való belépés
- *Felekezeti kapcsolatok újjáépítése*
- *Angol-amerikai kapcsolatok felélesztése*
- **Valláserkölcsi, egyház- és nemzetépítő, valamint gazdaságsszervező tevékenység folytatása**

Egyház élettere 1945 után

Totalitarizmus:

- szocializmus/kommunizmus: politikai vallás – szakralizált üdvtan (gnózis-egy csoport kiváltsága):
osztály nélküli társadalom
- *társadalom ideológiai alapú átalakítása* erőszakos eszközökkel
- közösségi és egyéni autonómia, pluralizmus felszámolása
- társadalmi spontaneitás megszüntetése
- irányított társadalom

Egyház a totalitárius állam szemében

Probléma: párhuzamos és önálló entitás a hatalmi struktúrák mellett

- önálló intézményrendszer – belső önkormányzat
- önálló hierarchia – politikai hatalomtól független
- eltérő világnézet és értékrend – ellentmondanak a totális ellenőrzés és politikai üdvtan elvének
- avítt intézmény, világnézet, osztályellenség gyűjtőhelye – akadálya az osztály nélküli társadalom létrejöttének

Társadalom átalakítása, ellenőrzés alá vonása

Politikai erőviszonyok alakulásának függvényében

- 1945-1948: átmeneti időszak
- 1948-1965: szocializmus „meghonosítása”

Egyházi vonatkozásban két szempont: ellenőrzés és társadalmi befolyás csökkentése

- *vallásügyi törvény* – egyház feletti ellenőrzés kiterjesztése, intézmény életébe való beavatkozás legitimálása (PTI, gyűlések összehívásának hatósági engedélyhez kötése)
- *iskolák államosítása* – társadalmi befolyás csökkentése, vagyoni veszteség
- *egyházi földek államosítása*

Egyházközségek szerepe 1945-1965 között

Párhuzamosság és intézményi leépülés 1948-tól; kettős feladatkör

Egyházi jellegű szerepekörök

1. Valláserkölcsi, szociális és nemzetépítő szerep

- *felekezeti iskolahálózat* – keresztény értékrend közvetítője, magyar nyelvhasználat
- 1948 után az iskolán kívülre helyeződik: 1959-ig intenzíven folyik (kiépült intézményhálózattal)
- *egyház társadalmi szervezetek tevékenysége*: **szociális** (hadifoglyok, hadiárvák, özvegyek, betegek, szegények segítése), **egyházfejlesztő-, építő** (egyházi ingatlanok felújítására, fejlesztésére szükséges pénzalapok előteremtése gyűjtéssel és különböző jellegű kulturális rendezvények segítségével), **közművelődési** (irodalmi felolvasások, szavalatok, előadások, színművek, énekek betanulása, közérdekű és általános műveltség körébe tartozó előadások) és **valláserkölcsi nevelői** munkásság
- *egyházi irodalom terjesztői*: közvetítő csatorna – egyházi/vallásos és nemzeti világnézet/öntudat erősítése (nemzet- és egyháztörténeti jellegű írások)
- *műsoros estélyek, istentiszteletek*
- *gyűjtés egyetem, iskolák, tanárok részére*

Egyházközségek szerepe 1945-1948 között

2. Stabilizációs, közösségi életet szabályozó tényező:

- oklándi járási főszolgabíró levele (1945. augusztus 1) „Minden lelkész az ő községében, istentisztelet alkalmával, egyházi beszédében térjen ki a megtévedt ifjúság és felnőttek nevelésére is, kioktatva és feltárva előttük azokat a hibákat, amelyek szerint nevezettek a demokráciát tévesen értelmezik és ennek következtében oly tetteket követnek el, amelyet nemcsak népünk erkölcsi romlása[t idézheti elő], hanem magyarságunk további fennmaradását is kétségessé teszi.”
- 1951. június 30-i jegyzőkönyv (Homoródszentmárton) – házassági nézeteltérések, viszály egyházközségi fegyelmi bíróság elé vitele

3. Mozgósító, érdekérvényesítő szerepkör

- MNsz programok támogatása: gyűjtés a Petőfi-alap (magyar közművelődési célok) számára, segítségnyújtás a magyar műemlékek összeírásában és a Magyar Közművelődési Napok megszervezésében, az MNsz közérdekű felhívásainak hívek közötti terjesztése

Egyházközségek szerepe 1948-1965 között

4. *Hagyományápolás*: régi temetési énekek tanítása és gyakorlása, újévi ünnepségek (istentisztelet, szavalat, éneklés), határkerülés, lelkészbeiktatók (népi viselet, lelkészfogadtatás „szertartása”)
5. *Eltérő üzenet/ellenállás*: prédikációk „[Gellérd, Simén]”
6. *Szocializmussal szembenállók* „menedéke” – kulákok, „reakciósök” intézménye
7. *Mátság jelképe* – templom, szertartások szemben az államhatalom „szertartásaival” (elutasítás az azokon való részvétel által)

Egyházközségek szerepe 1948-1965 között

Hatalom által leosztott szerepkörök

1. *Mozgósító szerep* – mezőgazdasági munkálatok elvégzése, beszolgáltatási kötelezettségek teljesítése, kollektivizálás népszerűsítése, segítségnyújtás a szervezésben
2. *Propaganda szerep* – békemozgalmi előadások, szocialista ünnepekről megemlékezés

Egyház/egyházközségek befolyása az államszocializmus idejében

- segítségnyújtás papnak a beszolgáltatási kötelezettségek teljesítésében (Homoródszentmárton)
- vallásoktatás, vallásos jellegű közösségi tevékenységek igénylése
- vallásos ünnepélyek és tevékenységek, istentiszteletek népszerűsége
- Udvarhely megyei Securitate (1951. január 2): „a lakosságnak még mindig egy jelentős része, különösen a parasztság, még mindig a miszticizmus mélységében él, megállapított továbbá, hogy az ünnepek idején több párttag is részt vett az istentiszteleteken, ezt Oklánd községben észlelték.”
- Lelkészbeiktató – Kadács (1955): művelődési házban bejelentés nélkül tartottak ebédet, a helyi hatóságok nem avatkoznak be

Egyház befolyása az államszocializmus idejében

- **Következtetések:**
- 1948-ig viszonylagos szabad mozgástér, sokrétű tevékenység
- 1948-1953 között fokozódó hatalmi nyomás, beszűkülő mozgástér
- 1953-1958 között enyhülés
- 1958 után újabb és erőteljesebb hatalmi beavatkozás
- párhuzamosság mindévig megmarad: egyház jellegéből fakadóan
- kizárólag vallásos tevékenység